

فرهنگ گفت‌وگو در قرآن

قرآن کریم در سوره‌های مختلف، اهمیت گفت‌وگو و بحث منطقی را بیان می‌کند و بر فضیلت گفت‌وگوهای سازنده تأکید می‌ورزد.

قرآن کریم در سوره‌های مختلف، اهمیت گفت و گو و بحث منطقی را بیان می کند و بر فضیلت گفت و گو های سازنده تأکید می ورزد. یکی از نمونه های بارز در این زمینه، آیه «وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا» (البقرة: ۸۳) است که در این آیه به اهمیت گفت و گوی نیک و برخورد محترمانه با دیگران اشاره شده است.

گفت و گوانسان دارای فطرتی اجتماعی است و به اصطلاح مدنی الطبع است. طبع اولیه انسان ها چنین است که نیاز دارد در کنار دیگران زندگی کند و نیازهای او تنها در کنار دیگر افراد هم نوع او قابل رفع است، اما زیست اجتماعی چالش های خاص خود را هم دارد و این چالش ها با کسب مهارت های لازم توسط تک تک افراد جامعه، قابل رفع بوده و رسیدن به زیست اجتماعی سالم در سایه تلاش های افراد ممکن است. دین برنامه ای آسمانی است که عمل به آن سعادت دنیوی و اخروی را در پی دارد. قرآن کریم به عنوان مهم ترین منبع دینی، آموزه های لازم را برای داشتن روابط اجتماعی سالم بیان فرموده و یکی از لازمه های جامعه سالم، حاکم بودن فرهنگ صحیح گفت و گو در اجتماع است.

فرهنگ گفت و گو یکی از اصول اساسی تعاملات انسانی و اجتماعی است. گفت و گو، رفتاری است که می تواند زمینه ساز تفاهم، هم زیستی مسالمت آمیز، توسعه معرفتی و اصلاح ارتباطات بین افراد و گروه ها باشد و در این یادداشت که مهدی زره ساز، پژوهشگر دینی و عضو انجمن مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی ایران در اختیار ایکنای خراسان رضوی قرار داده است به بررسی آموزه های قرآن درباره فرهنگ گفت و گو و اهمیت آن پرداخته که در ادامه می خوانیم؛

قرآن کریم در سوره های مختلف، اهمیت گفت و گو و بحث منطقی را بیان می کند و بر فضیلت گفت و گوهای سازنده تأکید می ورزد. یکی از نمونه های بارز در این زمینه، آیه «وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا» (البقرة: ۸۳) است. در این آیه به اهمیت گفت و گوی نیک و برخورد محترمانه با دیگران اشاره شده است. این آیه نشان می دهد که گفت و گو باید همراه با احترام، محبت و حسن نیت باشد تا بتواند اثرگذار باشد و روابط انسانی را تقویت کند. نکته قابل توجه در این آیه آن است که مؤمنان مأمور شده اند با تمامی مردمان فارغ از ایمان یا عدم ایمان آن ها گفت و گوی نیک داشته باشند.

طبق این آیه، برقراری «قول حسن» یا گفت و گوی نیک با دیگران، مشروط به ایمان صحیح و اعتقاد مخاطب نشده است، چراکه تعبیر «الناس» طبق قواعد ادبیات عربی تمامی افراد بشر را دربرمی گیرد. در روایتی ذیل همین آیه، بر مطلب فوق تأکید شده است. امام حسن عسکری (ع) در ذیل این آیه فرمودند واژه «الناس» در این آیه، مؤمنان و مخالفان را در برمی گیرد. مؤمنان در اجتماع با دو گروه کلی از افراد مواجه هستند. گروهی از مردم در جامعه مؤمن هستند و وظیفه مؤمنان برقراری گفت و گوی نیک و ارتباط محترمانه با روی گشاده با دیگر مؤمنان است، زیرا در روایت بیان شده است که خداوند متعال لعن کنندگان و دشنام دهندگان و طعنه زندگان بر مؤمنان را دشمن دارد. همینطور وظیفه مؤمنان در برخورد با مخالفان و غیرمؤمنان نیز گفت و گوی نیک و «قول حسن» است تا با چنین برخوردی، زمینه جذب ایشان به فرهنگ ایمانی را فراهم کنند، بنابراین طبق فرهنگ قرآنی، اختلاف فکری و حتی تفاوت های عقیدتی و ایدئولوژیک، مجوز خروج از شیوه گفت و گوی نیک را نمی دهد.

بر همین اساس، لزوم رعایت «قول حسن» در جامعه ایمانی بیش از پیش روشن می شود. بدیهی است که بین افراد در جامعه ایمانی، در موضوعات مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی، اختلاف دیدگاه و تضارب آراء برقرار باشد. این تفاوت ها در گرایش های فکری بین مؤمنان در جامعه، امری طبیعی است. صحبت و گفت و گو درباره موضوعات اختلافی نیز امری طبیعی و گاهی ضروری است، اما نکته مهم حین برقراری گفت و گو در موضوعات اختلافی، رعایت اصل قرآنی «قول حسن» است. گفت و گوی نیک و برخورد محترمانه و به دور از درشت گویی و اتهام وارد کردن به طرف مقابل، از منظر قرآن اصلی اساسی است که مؤمنان در هر شرایطی ملزم به رعایت آن هستند.

یکی دیگر از اصول قرآنی در فرهنگ گفت و گو، دوری از گفت و گویی است که فرد به هر قیمتی در پی درست جلوه دادن نظر خود و ابطال نظر دیگری باشد. رعایت این اصل خصوصاً هنگام برقراری گفت و گو در موضوعات اختلافی و مناظرات، اهمیتی دوچندان پیدا می کند. دستور قرآن کریم درباره چنین گفت و گوها نیز رعایت اصل «حُسن» است. آیه «جَادِلْهُمْ يَاتِيًّا رَلْمًا وَهَيَّ أَحْسَنَ رَلْمًا» (نحل: ۱۲۵) بیان می فرماید که مجادلات و مناظرات نیز باید به روش نیکو برقرار شود. در روایتی ذیل همین آیه، امام حسن عسکری (ع) مجادله غیر نیکو را چنین تشریح می فرمایند که فرد در گفت و گو، بدون توجه به حقانیت کلام طرف مقابل، تنها

در پی این باشد که گفته مخاطب را باطل و سخن حق را از ترس شکست خوردن در مناظره انکار کند.

در روایات، از چنین گفت وگویی تعبیر به «مراء» هم شده است. اهل بیت علیهم السلام به شدت از مراء نهی فرمودند و به ترک مراء حتی در صورت محق بودن دستور داده اند. در روایتی، علت نهی از مراء چنین بیان شده است که در چنین گفت وگویی، برتری جویی بر طرف مقابل به هر قیمتی، از سوی متکلمان اصل قرار می گیرد و همین نکته، قابلیت این را دارد که دوستی ها و رابطه های مستحکم و بسیار نزدیک را دچار آسیب کند، بنابراین، هنگام بروز اختلاف نظر در عرصه روابط خانوادگی، دوستانه و حتی در عرصه سیاست و تفاوت دیدگاه بین رجال سیاسی، آموزه قرآن این است که باید از گفت وگوهای با انگیزه برتری جویی به شدت دوری کرد.

با توجه به آموزه های قرآن، می توان نتیجه گرفت که فرهنگ گفت وگو باید در تمامی سطوح فردی و اجتماعی نهادینه شود. این فرهنگ نه تنها در روابط فردی اهمیت دارد، بلکه در سیاست، جامعه شناسی، و تعاملات بین المللی نیز نقش بسزایی ایفا می کند. در دنیای امروز که با چالش های مختلفی روبه رو است، ترویج فرهنگ گفت وگو بر پایه اصول قرآن، راهی مؤثر برای حل مناقشات و ایجاد تفاهم جهانی است. در پایان باید گفت که آموزه های قرآن در زمینه گفت وگو، راهنمایی است برای انسان ها تا با اخلاق، علم و حلم، به سوی ساختن جامعه ای بهتر و عادلانه تر حرکت کنند و راه تفاهم و هم زیستی مسالمت آمیز را بیابند. این فرهنگ، سرچشمه ای برای رسیدن به جامعه ای متعالی و انسانی است که در آن عدالت، محبت و احترام جایگاه والایی دارد.